

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 378.015.31:17.022.1-021.465

Гуров С. Ю.,
кандидат педагогічних наук,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
serggurov@mail.ru

АНАЛІЗ ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК У СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ З МЕТОЮ ВИХОВАННЯ ДУХОВНО- МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. Формування духовно-моральних цінностей особистості відбувається в процесі вивчення її культурно-історичної спадщини. Один з вірних способів формування духовно-моральних цінностей сучасної особистості це прийняття як основу ті накопичені суспільством знання, які стали б провідним критерієм у свідомості сучасної особистості, і де стрижень особистості складають духовно-моральні норми, ідеали, цінності і традиції.

Але незважаючи на час, виховання духовно-моральних цінностей завжди має свої закономірності. Вивчаючи духовно-моральні цінності та їх ідеали, можна прийти до думки, що не завжди їх смислове наповнення відповідає сучасності, тобто ці цінності не завжди доречно трактуються зі зміною поглядів сучасної молоді.

Мета статті – проаналізувати освітньо-кваліфікаційні характеристики студентів гуманітарних спеціальностей щодо виховання духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва.

Завдання статті – дослідити можливість виховання духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Серед особливостей сучасного процесу виховання студентів гуманітарних спеціальностей, що потребують осмислення та уваги слід віднести:

– низький рівень знань про духовно-моральні цінності, що призводить до нівелювання норм та правил поведінки у суспільстві. Переважна більшість студентів гуманітарних спеціальностей орієнтовані на здобуття знань, і лише незначна кількість орієнтована на взаємодію з суспільством;

– недостатній рівень підготовки кураторів груп та організаторів навчально-виховного процесу;

– низький рівень діалогічного та полілогічного мовлення з боку викладачів та організаторів навчально-виховного процесу;

– недостатній рівень роз'яснення навчально-виховного матеріалу з боку професорсько-викладацького складу з ціннісного аспекту, який має бути основний при опануванні літературно-мистецького матеріалу. Переважна більшість викладачів робить ґрунтовний аналіз творів, але не зосереджується на аксіологічному аспекті цих творів.

Для вирішення вищезазначених особливостей необхідно не тільки тісна співпраця студентів гуманітарних спеціальностей та їх викладачів але й оновлення змісту гуманітарно-професійних дисциплін, в якому головну роль буде віддано саме ціннісно-герменевтичному аспекту виховання.

В такому випадку специфіка виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва передбачає певну систему знань про структуру духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей та фундаментальну основу цінностей, набуття вмінь щодо розробки технології виховання на засадах духовно-моральних цінностей таких як: любові та поваги до оточення, совісності, порядності, співчуття, милосердя, доброти, чесності, толерантності тощо.

Вектор професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів повинна бути спрямована на виховання почуття гідності та засвоєнні моральних норм і принципів у студентів гуманітарних спеціальностей. У свою чергу кураторам академічних груп слід ретельніше підходити до виховних заходів, призначених виховувати традиційні та сучасні цінності, та заохочувати самих студентів у створенні цих заходів.

Отже, зміст виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва зумовлює пошук у визнанні духовно-моральних цінностей суспільства, духовно-моральних ідеалів та критичного відношення до себе щодо виховання саме цих цінностей.

Процес виховання духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва більш буде розкритим за умови усвідомлення змісту та визнання значення кожної функції управління серед яких: планування, визначення мети, організація, координація, стимулювання та мотивація, та прогнозування певного результату, забезпечення розвитку виховного процесу студентів гуманітарних спеціальностей, втілення креативних задач та управління інформаційними, освітніми, просвітницькими процесами в вищому навчальному закладі.

На нашу думку, вищезазначені функції є необхідними складовими управління виховного процесу, і їх реалізація призведе до досягнення визначеної мети виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва, а саме: **підготовка майбутнього фахівця гуманітарних спеціальностей, який здатен розуміти структуру та зміст духовно-моральних цінностей, осмислювати свій вибір щодо вибору літературних творів та вміти робити аналіз художнього твору саме в ціннісно-герменевтичному аспекті; виховувати власні моральні риси, які властиві духовно-освіченій людині.**

Розробляючи вимоги до знань та вмінь майбутнього фахівця гуманітарних спеціальностей, можна визначити, що він повинен **знати**: основні етапи виховання духовно-моральних цінностей під час навчально-виховної роботи; закони етики та відносини у суспільстві та соціально-психологічні закони співіснування; структуру духовно-моральних цінностей та характеристики духовно-морального ідеалу; основні принципи виховного процесу в вищих навчальних закладах та

інших установах, ефективні засоби, форми та методи виховання духовно-моральних цінностей засобами мистецтва; критерії оцінювання рівня вихованості духовно-моральних цінностей особистості, способи доведення інформації ціннісного характеру до слухачів та вихованців; **уміти:** управляти сучасним навчально-виховним процесом; створити власну стратегію духовно-морального розвитку суспільства; підбирати доцільні технології та методики виховання у взаємодії з іншими учасниками виховного процесу; робити ціннісний аналіз літературних творів та вміти пояснити авторську думку іншим учасникам щодо втілення ціннісних ідей в художньому творі та впроваджувати їх у практику освітньої діяльності, організовувати ефективні виховні справи тощо.

Досягнення окресленої мети з нашої точки зору може бути здійснене через постановку і вирішення як стратегічних так і тактичних завдань.

Серед стратегічних завдань ми виділяємо:

- служіння народу України;
- формування дбайливого ставлення до культурно-історичної спадщини України і засвоєння головних історичних духовно-моральних засад суспільства;
- засвоєння духовно-моральних традицій народів України і перебільшення моральних, гуманітарних, культурних і наукових цінностей і гармонійний духовний розвиток особистості та прищеплення їй основних моральних принципів;
- виховання духовно-моральних цінностей у суспільства і підвищення його культурно-освітнього рівня;
- формування національної самосвідомості, поваги до рідної мови і до мов народів України.

Серед тактичних завдань слід виділити:

- активізацію просвітницької діяльності, обмін досвідом та інформацією;
- впровадження духовно-моральних цінностей виховання особистості в сім'ї, культурно-освітні установи, молодіжні громадські організації та релігійні конфесії;
- посилення духовно-морального спрямування при висвітленні подій в мас медіа, і в свою чергу протидія масової культури, ідеї якої засновані на деструктивізму та насильства;
- виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини України та збереження історичної спадкоємності поколінь;
- виховання особистостей поважають права і свободи особи, що виявляють національну і релігійну терпимість; твердження національних почуттів патріотизму і громадянськості, посилення національної гідності кожної людини в його життєдіяльності, розвиток взаємодії в проблемі міжетнічних відносин і формування толерантності у взаєминах.
- вивчення основних науково-ідеологічних підходів, кращих зразків всесвітньої художньої літератури та багатогранності в історичних подіях;
- розвиток реалістичного уявлення про культурно-історичних витоках національної своєрідності народів України.

Отже, кожен майбутній фахівець з гуманітарних спеціальностей у процесі професійної підготовки має набути фундаментальних знань у галузі духовно-моральних цінностей, розуміти структуру духовно-моральних цінностей та характеристику духовно-морального ідеалу, виявляти художню літературу, яка виховує духовно-моральні цінності в освітньому середовищі; усвідомити, що він має стати розвивати особисті духовно-моральні цінності; неухильно дотримуватися моральних стосунків з суспільством та в професійній діяльності розділяти принципи відповідності особистої поведінки моральним ідеям та ідеалам.

Майбутній фахівець, який має дотримуватися законодавства та суспільних норм поведінки, досконало володіти професійними прийомами під час роботи з людьми, підтверджувати та виховувати власними діями духовно-моральні цінності, які у свою чергу мають бути прийняті суспільством загалом.

На нашу думку, для виховання духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей необхідно визначити загальні положення для розробки новітніх методик та технології виховання духовно-моральних цінностей, які ґрунтуються на особистісному та індивідуальному підходах.

Перше положення відображує думку, що кожен майбутній фахівець має природні задатки, які складаються із особливої нервової системи, стану здоров'я, фізичної побудови та зовнішності, емоційності та темпераменту, мотивації та рівня перцепції інформації. Для виявлення цих задатків та прогнозування розвитку особистості, особливо у професійній діяльності, необхідно проводити комплексну діагностику, яка включає такі методи як, спостереження, бесіда, тестування та ін.

Другим положенням є вплив виховання духовно-моральних якостей майбутнього фахівця гуманітарних спеціальностей впродовж особистого життя. Саме тому, необхідно проаналізувати стан дій та моральних вчинків, за допомогою яких можна визначити рівень сформованості та окреслити методи та підходи формування духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей.

Третє положення зводиться до визначення духовно-моральних цінностей кураторів груп, професорсько-викладацького складу, який працює безпосередньо зі студентами, тому що саме у цей період відбуваються зміни внутрішнього світу майбутніх фахівців, особливо ціннісного характеру. Адже слід ретельно підходити до підбору викладацького складу вищого навчального закладу, особливо в навчальних галузях, які мають естетичний та емоційний контент.

Четвертим положенням є урахування соціального середовища майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей. Слід ретельно ставитись до впливу та цінних орієнтацій студентства як соціальної групи, адже саме у цьому суспільстві студент має формувати свої власні духовно-моральні цінності, які також мають бути прийняті в цій соціальній групі. Одним із найскладніших завдань цього положення є те, що навіть сформовані цінності фахівця не зможуть дати певного ствердження особистісних характеристик, якщо їх не підтримує суспільство.

Реалізація процесу виховання духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей потребує розробки і впровадження технології у систему професійної підготовки.

Сформованість духовно-моральних цінностей майбутнього фахівця гуманітарних спеціальностей залежить від знань та умінь здійснювати виховний процес організовано, цілеспрямовано та результативно. Отже, це є складним завданням для викладачів вищих навчальних закладів, тому процес формування духовно-моральних цінностей має починатися із процесу визначення викладачами інтересів і потреб майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей, а також виявленню соціальної дійсності, що оточує цих студентів. Тільки після визначення вищесказаних завдань педагоги можуть використовувати наступні методи формування духовно-моральних цінностей, такі як бесіди, пояснення, тренінги та воркшопи.

Реалізація процесу формування духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей неможлива без створення та імплементації спеціальних методик у певну систему професійної підготовки, оскільки у подальшій професійній діяльності майбутньому фахівцю необхідно самостійно виховувати власні цінності.

Саме тому необхідно додати до процесу формування духовно-моральних цінностей спеціалізовані знання, вміння та навички для подальшої роботи, такі як: здатність брати на себе відповідальність за вибір інформації та її обробку; мати критичне мислення, вміння аналізувати та оцінювати інформацію з точки зору моральності та духовності, уміння організовувати діяльність, впливати на розвиток різних ситуацій і передбачати кінцеві результати; вміння опановувати та розробляти виховні технології та методики; підтримувати повагу до інших, здатність працювати в колективі та вміння регулювати конфлікти ненасильницькими методами; любов до людей і суспільства загалом, доброзичливість, комунікабельність, цілеспрямованість, здатність до співпереживання та рефлексії.

Постановою Кабінету міністрів України (від 29 квітня 2015 р. № 266) [1] “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” визначено галузі знань серед яких є галузь “гуманітарні науки” яка включає в себе наступні спеціальності: (031) Релігієзнавство, (032) Історія та археологія, (033) Філософія, (034) Культурологія, (035) Філологія. Якщо проаналізувати Державний стандарт вищої освіти з перелічених спеціальностей то у кожній освітньо-кваліфікаційній характеристиці галузі при навчанні майже кожному предмету майбутньому фахівцю необхідно бути готовим формувати духовно-моральні якості.

Так, при аналізі освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціальності (031) “Релігієзнавство”, метою якого є формування, поглиблення та конкретизація у студентів знань про релігію в структурі духовних цінностей людства, її специфіку, основні етапи та форми поширення, її роль в історії українського народу, а також засвоєння навиків кваліфікованого аналізу і регулювання питань, що стосуються реалізації ідеалів свободи совісті або вдосконалення державно-церковних відносин.

Слід зазначити, що виховною функцією бакалаврів та магістрів цієї спеціальності є протистояння явищам професійної деформації і негативним явищам та знанням засад загального та службового етикету, професійної етики. Серед завдань, які поставлені при формуванні майбутніх фахівців цієї галузі є

здатність засвоювати і реалізовувати наукові та культурні досягнення світової цивілізації, що включає в себе оцінювання і прогнозування політичних, економічних, екологічних, культурних та інших подій та явищ, розвиток кругозору у галузі міжнародного життя та політичних процесів [2].

Аналізуючи освітньо-кваліфікаційну характеристику спеціальності (032) “Історія та археологія” основними цілями та завданнями є оволодіння студентами навичками роботи з історичними джерелами визначаючи ступінь автентичності та вірогідності джерела, здійснюючи його всебічне вивчення (як зовнішніх ознак, так і змісту) з метою одержання достовірної інформації про історичні події та явища, формування у майбутніх фахівців загальнолюдських і національних цінностей та компетенцій у сфері культури України, педагогічний супровід процесів самоідентифікації, творчої самореалізації і духовного самовдосконалення майбутніх фахівців у ході освоєння закономірностей і кращих зразків української культурно-мистецької спадщини, характеризувати різні види джерел та специфіку роботи з ними – епіграфічних пам’яток, українського літописання, актового і діловодного матеріалу, літературно-публіцистичних пам’яток, описових творів, статистики, мемуаристики тощо. В ході вивчення спеціалізованих дисциплін студенти аналізують етапи етнічного розвитку українців, основні риси їхньої матеріальної і духовної культури, суспільні відносини, звичаї та обряди, народне мистецтво, фольклор тощо. [3].

Стосовно освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціальності “Археологія” основними цілями та завданнями є формування у студентів науковий підхід до вивчення старожитностей та давньої історії, ознайомлення їх з основними досягненнями сучасної археологічної науки. Окреслення цілісної характеристики історії України за археологічними джерелами від доби первісності до епохи розвинутого середньовіччя. Формування у студентів розуміння епохи доби раннього залізного віку як переломного етапу в прадавній історії людства на шляху до сучасної цивілізації та ознайомлення з основними археологічними культурами на території України; розглянути античну культуру в Північному Причорномор’ї та простежити її вплив на розвиток давнього населення України. На основі археологічних джерел простежити етногенез східних слов’ян у лісостеповій зоні Середнього Придніпров’я.

Аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціальності (033) “Філософія” стосовно формування духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців-філософів визначив цілі та завдання, серед яких:

– розуміння сутності філософії та її ролі в історії культури, специфіки взаємин філософії з іншими формами духовного життя людства (релігією, наукою, мистецтвом);

– розуміння історичності людського буття, багатоманітності культур і цивілізацій та знання історії головних релігійних конфесій, володіння проблематикою філософії, соціології та психології релігії, розуміння сучасних тенденцій релігійного життя, сутності свободи совісті; уявлення про традицію вільнодумства та його форми.

Майбутній фахівець за спеціальністю “Філософія” має володіти системою поглядів на буття та сутність людини і світу. Кваліфікація “магістр філософії” передбачає: розуміння основних закономірностей розвитку природи і суспільства та місця людини у світі; усвідомлення місця культури в розвитку людства та обізнаність із системою загальнолюдських цінностей та моральних норм і принципів професійної етики; знання актуальних проблемам новітньої філософської думки; здатність виокремлювати та аналізувати філософські та історико-філософські проблеми та оволодіння навичками аналізу та інтерпретації філософського тексту [4].

Роблячи аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціальності (034) Культурологія серед фахових компетентностей, які стосуються формування духовно-моральних цінностей можна виділити наступні:

1. вміння виокремити основні етапи розвитку вітчизняної культури, вирізняти й обґрунтовувати її витoki та місце у загальному культурно-історичному процесі;
2. уміння виокремити основні етапи розвитку світової культури, вміти виділити та обґрунтувати загальну специфіку культурно-історичних процесів;
3. вміння окреслити культурний розвиток мистецтва, обізнаність в історичних періодах його розвитку;
4. вміння схарактеризувати історію українського мистецтва, вміти виділити його місце та обґрунтувати роль в контексті розвитку світового мистецтва;
5. вміння виділяти специфіку масової культури та виокремлювати її функції в сучасному світі;
6. вміння виокремлювати основні теорії соціально-культурного антропогенезу людства й використовувати їх у науковій практиці [5].

Аналізуючи освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціальності (035) Філологія слід визначити, що серед фахових компетентностей, що сприяють формуванню духовно-моральних цінностей є наступні:

- мати здатність оперативно засвоювати нові теорії, концепції, методики дослідження, що народжуються як у галузі філології, так і на межі різних гуманітарних наук; вміти правильно застосовувати теорію компаративістики до літературного матеріалу;
- вільне володіння історико-літературними фактами усіх рівнів; розуміння суті естетичних феноменів;
- усвідомлення природи і сутності національних традицій в галузі літератури та мистецтва та вміння вирізняти типові й окремі, загальносвітове, європейське й специфічно національне у розвитку письменства;
- володіння сучасними методологіями літературознавчого дослідження, вміння обрати адекватну предмету дослідження наукову методологію. та самостійно планувати й здійснювати певне літературознавче дослідження та мати навички аналізу та інтерпретації гуманітарних текстів.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши освітньо-кваліфікаційні характеристики, можна прийти до висновку, що усі гуманітарні спеціальності мають в своєму підґрунті характерні вимоги щодо формування духовно-моральних цінностей. Усі

фахівці гуманітарних спеціальностей на протязі навчально-виховного процесу здебільшого опрацьовують літературні джерела, і саме художня література займає більшу частину навчально-виховного матеріалу.

Зазначимо, що формування цих цінностей, саме за допомогою літературного мистецтва є необхідним і навіть основним чинником у формуванні професіональних здібностей майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей. У подальшому дослідженні слід визначити методи формування духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей.

Література

1. Постанова Кабінету міністрів України (від 29 квітня 2015 р. № 266) “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-%D0%BF>.
2. Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни “Релігієзнавство” Для напряму підготовки – “Правоохоронна діяльність” [Електронний ресурс]. – К., 2013. – Режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/fpul/NMK_religiez.pdf.
3. Інформаційний пакет історичного факультету. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : npri.edu.ua/ua/text/educational_services/.../inf_pocket_ist_fak.doc.
4. Інформаційний пакет ЄКТС. Факультет гуманітарних наук БП “Філософія” Національного університету “Києво-Могилянська академія” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/fgn/165-bpfilisofiya>.
5. Інформаційний пакет ЄКТС. Факультет гуманітарних наук БП “Культурологія” Національного університету “Києво-Могилянська академія” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/fgn/165-bpfilisofiya>.

Анотація

У статті розглядається аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристики студентів гуманітарних спеціальностей з метою виховання духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва. Основним завданням є дослідження можливості виховання духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва. В статті визначено освітньо-кваліфікаційних характеристики галузі “гуманітарні науки” яка включає в себе наступні спеціальності у сучасному класифікаторі: (031) Релігієзнавство, (032) Історія та археологія, (033) Філософія, (034) Культурологія, (035) Філологія.

Ключові слова: аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик, студенти гуманітарних спеціальностей, виховання духовно-моральних цінностей, літературне мистецтво.

Summary

The article examined the analysis of educational qualification characteristics of students of humanities to foster spiritual and moral values by means of literary art. The main objective is to study the possibility of training spiritual and moral values of students of humanities means of literary art. The paper identified educational qualification characteristics field “Humanities” which includes the following specialties in a contemporary Classification: (031) Religion (032) History and archeology (033) Philosophy (034) Culture (035) Philology.

Keywords: analysis of educational qualification characteristics, students of humanities, education of spiritual and moral values, literary arts.